

El Canal de la Infanta a la finca de la Remonta. Campanya de 2011

Jordi Chorén Tosar
Arqueòleg

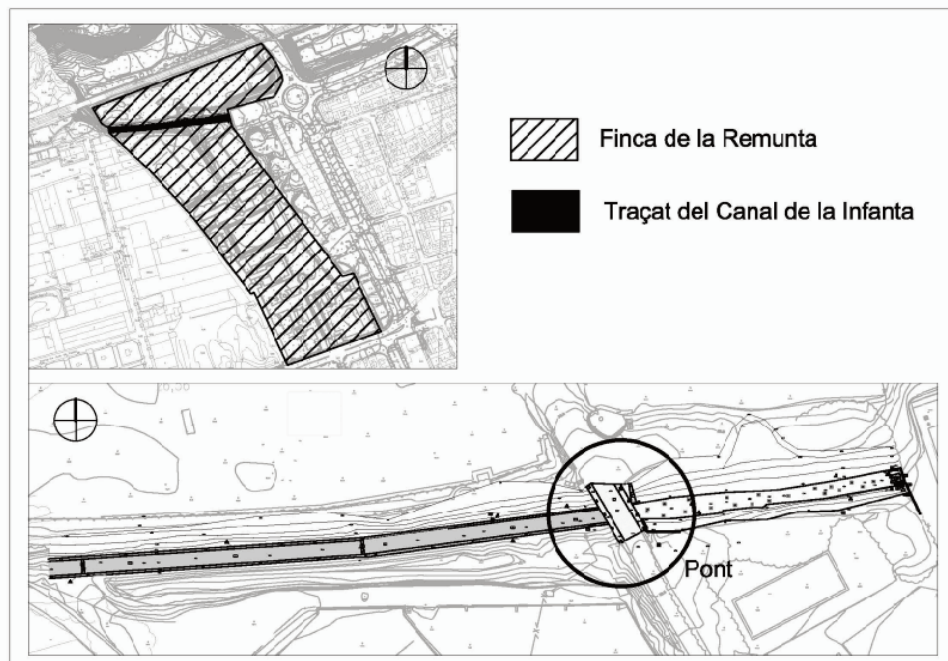
L'any 2009, com a fase prèvia del projecte d'Àrea Estratègica Residencial (ARE) de La Remonta al límit del terme municipal de l'Hospitalet de Llobregat amb Cornellà de Llobregat, l'equip d'arqueòlegs que actualment conformem l'empresa ABANS Serveis Culturals s.l., vàrem realitzar un estudi d'impacte arqueològic i arquitectònic, recollint tots els elements coneguts, i realitzant una prospecció visual de tota la finca de l'antic quarter militar. Amb aquestes dades es va poder valorar en un primer moment l'existència d'un mas d'origens medievals, així com el traçat d'un tram del Canal de la Infanta (1818-1821), determinant la necessitat de realitzar un control arqueològic de totes les obres que poguessin afectar el subsòl i els propis elements.

L'any 2011, es va realitzar una campanya d'extracció de les terres que obliteraven el Canal de la Infanta, de documentació de la pròpia estructura del canal, així com un buidatge documental referent al tram que transcorre a l'interior de la finca de La Remonta. Cal esmentar que tots els treballs es van realitzar dins l'empresa d'arqueologia Estrats s.l., ja desapareguda.

El Canal de la Infanta es tracta d'una obra d'enginyeria realitzada entre els anys 1818-1821, per tal de portar aigua del riu Llobregat a tota la riba esquerra, permetent així l'explotació més intensiva i els conreus de regadiu, molt més rendibles, motivant un augment de població i que aprofitant la força de l'aigua es construïssin les primeres indústries de la zona, fet cabdal per comprendre la ràpida urbanització de l'Hospitalet de Llobregat, Sants, Cornellà, etc. Aquesta obra comptava amb gran quantitat de séquies, ponts, passeres, salts d'aigua, etc.

Tanmateix, el propi creixement de la població i el canvi de l'energia hidràulica pel carbó, motivaren la creació de més indústries fora del traçat del canal i la reducció de l'espai destinat a conreu per la construcció d'habitatges i fàbriques. Així, el canal passà a quedar integrat als nous nuclis urbans i anà perdent gradualment la seva funció original, convertint-se en claveguera a l'aire lliure on s'abocaven els rebuigs de les indústries i les aigües fecals.

Per problemes de seguretat i salubritat pública, els diversos municipis van anar duent a terme obres de soterrament i integració de l'estructura dins la xarxa de clavegueram.

Planta final del tram del canal documentat i del pont que el travessa

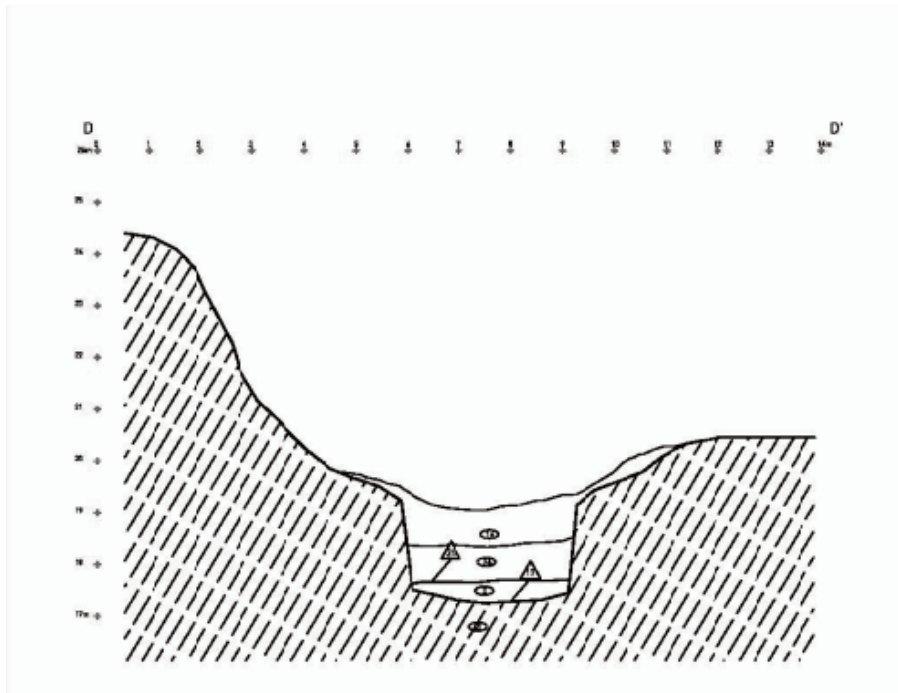
A la finca de la Remunta, situada al límit municipal amb Cornellà de Llobregat, per on passa un tram de 150m del canal, es dona la particularitat que, des de l'any 1862, la parcel·la que travessa va ser adquirida per l'exèrcit, quedant convertida en Dipòsit de Sementals, fet que motivà que es mantingués l'estructura sense cobrir fins a l'actualitat. S'ha conservat el traçat original a l'aire lliure, tot i que amb diverses modificacions posteriors i també un dels ponts que salvava l'obstacle.

A partir de les dades obtingudes en la intervenció de 2001, i de les de l'estudi històric realitzat paral·lelament, es pot establir una evolució cronològica en diverses fases que comprenen des de la construcció del canal i el pont a les seves reformes posteriors.

ANYS 1818-1820

Entre aquests anys, i segons la documentació de l'obra del canal existent, hem de situar l'excavació del canal a les argiles quaternàries, tot seguint la corba orogràfica del primer estrep del Samontà. Aquest primer canal (UE¹ 17) d'entorn als 2,5m d'amplada, no presentava cap revestiment intern, conservant-se de forma molt parcial a causa de les modificacions posteriors.

¹ UE = Unitat Estratigràfica

Secció del traçat del canal original (1818-1820)

En aquest mateix període, per les seves característiques observables, hauríem de situar la construcció del pont de maó massís (UE 4), amb una sola arcada i que resulta molt similar als altres coneguts al llarg de tot el traçat, com per exemple el que es conserva a l'exterior del límit oest de la finca, ja al terme municipal de Cornellà, i que servien per mantenir els camins existents nord-sud.

INICIS SEGLE XX-ANY 1920

El Canal de la Infanta ja havia anat degenerant i els problemes de salubritat eren greus, motivant la necessitat de facilitar les tasques de neteja i segurament també d'estabilitzar les parets del canal.

Així, es documenta entre la passera de Cornellà i el pont de la Remonta, la reforma del canal amb la construcció d'un nou canal de formigó seguint el seu traçat (UE 1), en el qual s'observa la inscripció "AÑO 1929" feta quan el formigó encara era fresc.

Tot sembla indicar que aquesta reforma es volia dur a terme a tot el traçat dins la finca de la Remonta malgrat això, les tasques de rebaix (UE 2 i 18) dels rebliments i dels talussos originals no es van acabar mai.

Ja que a l'altra banda de la passera de Cornellà i a partir del límit est de la finca es documenta una reforma de les parets del canal per bastir-ne unes noves amb maó massís (UE 19 i 20), tot sembla indicar que tant el canal UE 1 com els rebaixos UE 2 i 18 i el canal de maó UE 19-20 es trobarien dins el mateix projecte de reforma, i segurament s'executaren en el mateix període d'inicis del segle xx. La diferència de tècnica emprada segurament es deu al fet de trobar-nos dins els terrenys d'un quarter militar; a més a més, és possible que la reforma del canal UE 1 es realitzés posteriorment al condicionament realitzat a les zones públiques, amb la intenció de connectar-s'hi.

ANY 1944

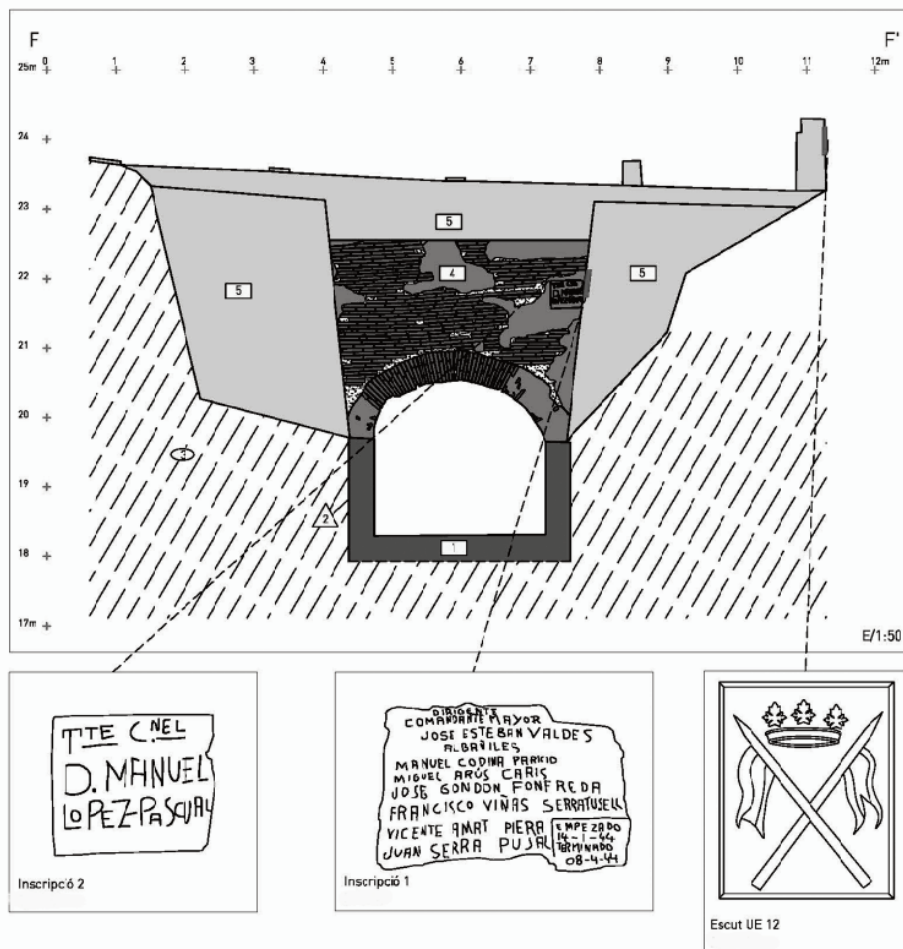
Segurament per poder passar trànsit rodat a l'extrem nord dels terrenys de cria del quarter, el gener de 1944 s'iniciaren les obres de desdoblament del pont, les quals es van finalitzar el 25 d'abril del mateix any, essent inaugurades pel tinent coronel Manuel López Pascual (el qual segons sembla no va formar part del destacament, possiblement es tractava d'un homenatge a un oficial que hi era de visita). Aquesta obra consistí en la creació de dos estreps de formigó assentats a banda i banda del pont original, sobre el propi canal de formigó (UE 1) de 1929 o rebaixant lleugerament el canal argilós per assentar sengles sabates.

La passera sembla no assentar-se directament a l'estructura del pont original, i provoca una pujada del nivell de circulació, que possiblement motivà el revestiment de la paret nord de la rampa d'accés per la banda oest del pont per evitar la caiguda de sediments al canal.

Podem datar aquesta obra gràcies a la presència de dues inscripcions, la primera en un arrebossat sobre el lateral oest del pont original, i la segona a la cara nord de l'estrep sud-oest del nou pont:

- Inscripció 1, situada a la cara oest sobre l'ull del pont:
TTE CNEL
MANUEL LOPEZ
PASCUAL

- Inscripció 2, situada a la cara nord de l'ancoratge sud del pont a tocar de l'anterior:
DIRIGENTE
COMANDANTE MAYOR
DON JOSE ESTEBAN VALDES
ALBAÑILES
MANUEL – CODINA – PARICIO
MIGUEL – CARÚS – CAHIS – CAH_ _
JOSE – GONDON – FONFREDA

Alçat del pont de 1944, amb les seves decoracions epigràfiques, cobrint el pont original

FRANCISCO – VIÑAS – SERRATUSELL
 VICENTE – AMAT – PIERA
 JUAN – SERRA – PUJAL
 EMPEZADO 14-1-44
 TERMINADO _8- 4 – 44

Cal destacar que a l'extrem sud del pont (d'uns 10m de longitud), a la banda est, el piló de la barana, de majors dimensions, conserva les restes d'un escut, idèntic al situat al forjat de la porta d'accés al quarter: dues llances creuades de les quals pengen sengles banderes espanyoles i rematades per sobre pel que semblen les restes d'una corona. Aquest escut sembla estar fet en motllo de ciment pintat. Un segon pilar idèntic a aquest s'ha trobat abocat a les pistes de cavalls de la banda oest més properes al pont, amb la part de l'escut totalment repicat.

Tot el conjunt dels laterals del pont, els estreps i el lateral nord de la rampa d'accés per la banda oest, es troben revestits amb ciment, rascat per imitar un paredat de pedra seca de tipus poligonal. En aquest arrebossat, allisat, a la banda oest de l'estrep sud, és on es troben gravades les dues inscripcions amb les dates d'inici i final de construcció i la seva inauguració.

ANYS 1989-1992

Un cop les reformes del canal tornaven a estar parcialment obliterades amb les argiles UE 24, es va practicar un nou rebaix (UE 25), destinat a encofrar el calaix de formigó del col·lector actual del clavegueram (UE 23), que a la cara oest presenta una boca oberta de captació, amb una reixa per evitar l'entrada de materials de grans dimensions que el poguessin obstruir.

Arran de la documentació consultada, aquesta obra es correspondria amb la realitzada entre els anys 1989-1992 (Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, Exp. 1717/89), consistent a cobrir el canal entre aquest punt i el carrer Álvarez de Castro, adaptant-lo a les funcions de clavegueram: "El trazado de canal principal de la Infanta Carlota está cubierto a partir del puente existente en la intersección de la Avda. Josep Tarradellas y calle Álvarez de Castro. Aguas arriba, el canal circula a cielo abierto con elevado grado de contaminación, emitiendo malos olores que son causa de molestia a los vecinos de las cercanías [...] el tramo cubierto tiene una longitud de unos 110m llegando al linde con el cuartel de la Remonta". Tot i que en origen, segons es pot observar als plànols, es contemplava arribar fins al pont, connectant així amb el canal UE 1, aquests darrers 50m es van deixar sense cobrir degut a l'elevat cost que presentava: "Constructivamente, quizás hubiese sido mejor llegar hasta el puente existente pero ello representaba un incremento de longitud de 55m con el consiguiente sobre coste económico. [...] Se procederá a la excavación de lodos y barro del fondo del actual Canal".

Un cop finalitzades les obres es va reconstruir la tanca de la finca amb blocs de formigó fins al talús nord. També pels volts d'aquest període, gràcies a la informació oral i testimonis fotogràfics del Sr. Andrés Álvarez, veí de la zona, sabem que es realitzà la reurbanització de la cruïlla entre Álvarez de Castro i Josep Tarradelles, destruint-se la passera que hi havia en aquell punt.

FINALS DEL SEGLE XX

Al llarg de les tasques de buidatge i documentació del canal, s'han identificat un total de 24 fites realitzades amb ciment, amb les sigles "P" i "M", una fletxa i un número situat entre els números 1 i 10, la majoria d'elles recuperades dins el rebliment UE 16, ocasionat pels rebaixos de l'any 2010.

D'aquestes, se'n varen trobar dues situades fora dels límits de la finca, una (A) al terme de Cornellà, al nord del canal i la segona (UE 29) a l'exterior de la tanca de l'Hospitalet, fora de l'alineació del canal, a la zona dels actuals Jardins de la Remonta; dues més, amb els números 65 i 79 (UE 10 i 9 respectivament), situades al seu lloc original o com a mínim aproximadament, a la banda sud-est del canal. Les altres 20, es van localitzar abocades al tram est del canal, un cop passat el pont, presumiblement caigudes majoritàriament durant els rebaixos UE 14 que generaren l'obliteració total del canal i del pont.

Aquestes fites presenten totes elles unes dimensions idèntiques amb una forma de piràmide de base quadrada, amb el vèrtex truncat (77cm d'alt, 27cm de costat a la part inferior i 14cm de costat a la part superior). A la part superior hi havia gravada una fletxa, que si fem cas a la fita 65 (UE 10) que podria estar en el seu lloc original, assenyalaria en sentit contrari al corrent del canal.

La resta d'inscripcions es troben tan sols en una de les cares de la fita, que sembla que es trobaria mirant cap a l'interior del canal. En totes menys a la fita 5, aquestes inscripcions es troben gravades, llegint-se, de dalt a baix: P M i un número que podem situar entre l'1 i el 80. A la fita 5, trobem intercanviades de posició les lletres P i M, i totes les dades, menys la fletxa, apareixen en relleu indicant com a mínim dues fases de producció.

En un primer moment, i així consta a la memòria científica resultant de la intervenció, se'n desconeixia la funcionalitat i la possible vinculació amb el canal, donant la hipòtesi d'una possible senyalització del camí de servitud dins la finca. Tanmateix, amb posterioritat s'ha pogut constatar com el tipus de fites identificades semblen ser emprades per assenyalar recorreguts dins les hípiques, formant així part del funcionament de la finca en els seus darrers anys com a Escola Agrària Equestre.

Cal destacar que el canal es mantenia obert com una rasa a la finca, força colgada per la frondosa vegetació, però com a molt devia anar drenant l'aigua de pluja que es filtrés des del tram de Cornellà de Llobregat, també obert a l'aire lliure, vers l'inici del col·lector de l'Hospitalet de Llobregat.

ANY 2010

El solar ja es troba abandonat i aquest fet ha propiciat que la zona sota el pont hagi estat emprada com a lloc de refugi de gent sense sostre. A causa de l'alta insalubritat i als problemes de seguretat i higiene que se'n deriven, es va reomplir totalment el canal i l'ull del pont, parcialment visible fins aquell moment, mitjançant el rebaix del terreny circumdant i de part del talús nord, generant el que es va denominar com a estrat UE 16.

Sabem que amb posterioritat a aquesta campanya es va continuar amb les tasques d'urbanització i construcció de la zona, que suposaven afectar quasi totalment el canal i desmuntar el pont. Tanmateix, ni l'empresa d'arqueologia que va realitzar els treballs ni el seu equip d'arqueòlegs va rebre cap notificació al respecte, desconeixent-se el grau d'afectació de les estructures durant les obres, així com les tasques de documentació de les obres de desmuntatge del canal i del pont, el qual actualment es troba parcialment recreat en el lloc que ocupava.